

Dassen konden in Vlaanderen slechts in een klein hoekje standhouden, van waaruit een langzame areaaluitbreiding tot stand blijkt te komen (foto: R. Desmet).

Koen Van Den Berge

Marterachtigen in Vlaanderen

De historiek inzake het voorkomen in Vlaanderen van de Das (*Meles meles*) en de Otter (*Lutra lutra*), twee beschermde soorten, is behoorlijk goed gedocumenteerd (o.m. Metsu & Van Den Berge, 1989, 1991; Criel, 1997). Hun verdere monitoring, maar vooral het brengen van meer klaarheid in de situatie van de andere inheemse marterachtigen, die als wild zijn gerangschikt, is een actueel aandachtspunt voor het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer (IBW). Het gaat daarbij om de Wezel (*Mustela nivalis*), de Hermelijn (*Mustela erminea*), de Bunzing (*Mustela putorius*), de Steenmarter (*Martes foina*) en de Boommarter (*Martes martes*). Overigens werd sinds het begin van de jaren tachtig de jacht op geen enkele van deze soorten nog effectief geopend. Otter, Das en Boommarter behoren tot de Rode-Lijstsoorten van Vlaanderen (Criel et al., 1994).

Marterachtigen als indicatoren

Parallel aan inventarisatie en monitoring wordt informatie verzameld over een aantal ecologische aspecten, zoals voedsel- en habitatkeuze, terreingebruik e.d. Marterachtigen zijn immers potentieel-belangrijke toetssoorten in de hedendaagse benadering van zowel ecosysteem- en landschapsbeheer als van ruimtelijke planning.

Als 'top van de voedselpiramide' hebben zij behoefte aan een voldoende groot en vooral duurzaam prooiaanbod. Tegelijk maakt dit hen kwetsbaar voor schadelijke stoffen die via de voedselketen geconcentreerd worden. De biobeschikbaarheid van dergelijke stoffen kan derhalve worden gedocumenteerd via onderzoek op marterkadavers.

Een duurzaam prooiaanbod veronderstelt ook een voldoende groot jachtgebied. In combinatie met het groepseigen territoriaal gedrag impliceert het opbouwen van zelfs minimale populaties daarom het voorhanden zijn van veel ruimte. Uiteraard gaat het daarbij niet alleen over de kwantiteit maar tegelijk en vooral ook over de kwaliteit van de natuurgebieden en meer in het algemeen van de open ruimte. Zo kunnen marterachtigen op het vlak van de onderlinge connectiviteit van geschikte habitat-componenten als goede graadmeters fungeren. Als type-slachtoffers van de versnippering en de barrièrewerking van de verkeersinfrastructuur oefenen zij daarbij tevens een bijzondere signaalfunctie uit bij het opsporen van knelpunten. Het voorkomen van soorten als Otter, Das en Boommarter is tenslotte de uitdrukking van een hoge biologische kwaliteit van specifieke habitatcomponenten (resp. bv. vis- en structuurrijke waterbiotopen, rustige burchtsites, grote holle bomen).

Behalve de globale monitoring van de groep wordt aan het IBW een meer intensieve studie rond de ecologie van de Bunzing als modelsoort opgestart. Deze soort leent zich daartoe het best, gezien haar voorkomen over geheel Vlaanderen, haar relatieve algemeenheid, haar 'opmerkelijkheid' (vooral als verkeersslachtoffer) en haar ecologie (vrij grote home range, veelzijdig menu). Daarbij is het o.m. de bedoeling gebruik te maken van telemetrische apparatuur.

Inventarisatie en monitoring

Een belangrijke bron van gegevens zijn de verkeersslachtoffers. Voor het verzamelen van deze slachtoffers werd door het IBW een netwerk van vrijwillige medewerkers

opgericht, met zowel 'koeriers' als 'stockeers'. Via een oproep verspreid onder het brede natuurliefhebberspubliek kan elkeen die een dode marterachtige opmerkt, dit melden aan zo'n medewerker, voor wie vanaf 1998 alle nodige officiële toelatingen werden in orde gebracht om het dier te gaan ophalen en tijdelijk te stockeren. Op 45 plaatsen hebben de medewerkers daarvoor een diepvriezer ter beschikking (ca één vriezer per 300 km²). Het is de bedoeling dit onderzoek gedurende minimum een vijftal jaren intensief te voeren.

Via de netwerkpunten, vaak zelf geruggesteund door een plaatselijke natuurstudiegroep, worden ook alle andere bekendmakende waarnemingen verzameld en vervolgens gecentraliseerd op het IBW, waarna eventueel een controle te velde wordt uitgevoerd. Om mogelijke verwisselingen met te verwarren soorten beter te kunnen inschatten, worden ook alle gegevens bijgehouden van Fret (*Mustela furo*), Amerikaanse nerts (*Mustela vison*), Wasbeer (*Procyon lotor*), Wasbeerhond (*Nyctereutes procyonoides*), Beverrat (*Myocastor coypus*) en Bever (*Castor sp.*).

Het verzamelen van de verkeersslachtoffers beoogt een meervoudig doel. Voor eerst laat dit controle op de soortdeterminatie toe. Naast het verzamelen van biometrische data levert de autopsie op de kadavers ook ecologische informatie. Analyse van de maaginhoud geeft een beeld van het voedselspectrum. Het geslacht, de leeftijd, de conditie en de voortplantingstoestand geven informatie over de bindingsgraad van het dier met de vindplaats (zwerver of gevestigd, als essentieel onderscheid). Tegelijk worden ook stalen genomen voor genetisch onderzoek, en onderzoek naar mogelijke contaminatie met toxische stoffen. Dit onderzoeksluik is mede geïnspireerd door analoog Nederlands onderzoek op het IBN. Na de sectie worden de balgen aan het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen ter bewaring overgemaakt.

Verspreiding

Het actuele verspreidingsbeeld en de mogelijke populatietrend van de verschillende soorten blijft voorlopig alleen nog maar in grote lijnen te schetsen (Van Den Berge, 1997a en b). Voor enkele soorten blijft het bovendien behoorlijk moeilijk om echt houvast te krijgen bij de interpretatie van meldingen door derden, zeker in die situaties waarbij nog geen andere, bevestigde gegevens beschikbaar zijn.

Er mag van uitgegaan worden dat de **Otter** op populatieniveau sinds de jaren tachtig zo goed als ausgestorven is. Nochtans is de soort onregelmatig op een aantal plaatsen gesignaleerd, waarbij de betrouwbaarheid van enkele waarnemingen zeer groot is. Het betreft het West-Vlaamse Blankaartgebied (o.a. in 1991 de vondst van een – vermoedelijk zeer – recente otterschedel), het Oost-Vlaamse krekengebied (zichtwaarnemingen o.a. in 1996 en 1997), de Antwerpse Noorderkempen (prenten in 1994) en de Grensmaas (prenten in de jaren negentig). Wellicht speelt deze laatste regio een belangrijke rol in de verbinding tussen de potentiële leefgebieden in Vlaanderen en de Waalse en Nord-Rheinische populatierelictanten (Van Den Berge & Vanacker, 1997).

De **Das** heeft van oudsher standgehouden in het uiterste zuidoosten van Limburg, met inbegrip – en vooral – van de Voerstreek. In totaal gaat het om een zestigtal hoofdburchten, geconcentreerd in een gebied van zo'n 350 km². Het aantal gemelde verkeersslachtoffers liep er in 1997 op tot 28 (Dupae, 1998). Ook uit alle andere provincies zijn de laatste jaren enkele verkeersslachtoffers gemeld, zonder dat ook nog maar ergens een actueel bewoonde burcht bekend is. Uiteraard kan het om zwervers gaan, hoewel de kans dat hier en daar ook burchten voorkomen zeker niet uit te sluiten is. Een opmerkelijk geval betreft bijvoorbeeld de Brugse regio (W.-VL.) waar, behalve een zichtwaarneming daterend uit 1986, in 1967, 1982 en 1995 een Das werd doodgereden op eenzelfde strook autosnelweg. Terreincontroles leverden tot op heden echter geen burchtsites op.

Ook de verspreiding van de **Boommarter** blijft voorlopig hoogst onduidelijk. Vermoedelijk zijn er geen vitale populaties meer. Het aantal waarnemingen kan mogelijk over- of onderschat zijn ten gevolge van verwarring met de Steenmarter. Zwervende dieren (of kleine populatierelictanten?) werden gesignaleerd uit de Kempen, oostelijk Vlaams Brabant, en wellicht ook de Brugse regio.

De **Steenmarter** is aan een duidelijke opmars bezig. De soort was vanouds vrij – tot zeer algemeen – vanaf de Leuvense regio (Vlaams Brabant) oostwaarts tot de grens met Nederlands Zuid-Limburg. Elders ontbrak zij zo goed als volledig. Thans worden Steenmarters uit alle provincies in stijgend aantal gemeld. De areaaluitbreiding blijkt daarbij zowel in westelijke als in noordelijke richting te verlopen, waarbij West- en Oost-Vlaanderen ook vanuit respectievelijk het Franse en Waalse grensgebied worden gekoloniseerd.

Bunzing, Wezel en Hermelijn zijn over geheel Vlaanderen verspreid aanwezig. Voor uitspraken over eventuele populatietrends of dichtheidsverschillen is er nog te weinig informatie. De Bunzing blijkt wel talrijker voor te komen in de 'natuurrijkere' provincies Antwerpen en Limburg dan in de rest van Vlaanderen, hoewel de dichtheid er plaatselijk (Voerstreek) duidelijk veel geringer is dan die van de Steenmarter.

Literatuur

Berge, K. Van Den, 1997a. The situation of the mustelids in Flanders: a preliminary picture. Ber. Naturforsch. Ges. Oberlausitz 6 Suppl.: 26-27.

Berge, K. Van Den, 1997b. Marterachtigen *Mustelidae*. In: T. Onkelinx, 1997. Voorlopige atlas van de Vlaamse zoogdieren. Euglena 16, 6 extranr.: 54-59.

Berge, K. Van Den & S. Vanacker, 1997. Natuurontwikkeling en Zoogdieren. Otter en Bever als toetssoorten. Natuurhistorisch Maandblad 86 (6):151-154.

Criel, D. & A. Eryvynck, 1997. De Das in Vlaanderen. Een verhaal in zwart en wit. Van de Wiele, Brugge.

Criel, D., A. Lefevre, K. Van Den Berge, J. Van Gompel & R. Verhagen, 1994. Rode Lijst van de zoogdieren in Vlaanderen. AMINAL, Brussel.

Dupae, E., 1998. De bescherming van de Das in Vlaanderen. Referaat studiedag 'Zoogdieronderzoek in Vlaanderen', 14/2/98, VZZ/IBW, Antwerpen/Geraardsbergen.

Metsu, I. & K. Van Den Berge, 1989. De situatie van de Otter in Vlaanderen / België. De Levende Natuur 90 (2): 61-62.

Metsu, I. & K. Van Den Berge, 1991. The distribution of the Otter (*Lutra lutra*) in Flanders - Belgium.

In: Reuther, C. & R. Röcher (eds.): Proceedings of the V. International Otter Colloquium. Habitat 6, Hankensbüttel: 51-52.

Summary

Mustelids in Flanders (Belgium)

Since 1997, a research project on the distribution and ecology of mustelids was started by the Institute for Forestry and Game Management, as a scientific research institute of the Ministry of the Flemish Community in Belgium. For most of the species being studied, there is only very fragmentary information available on historical and actual presence. To complete and refine this picture, a network of voluntary co-workers was put up to collect victims of traffic among the mustelids and to collect other observations. Autopsies of the dead animals is providing both biometrical and ecological data. The situation of the Otter (*Lutra lutra*), the Badger (*Meles meles*) and the Pine marten (*Martes martes*) is no doubt very critical. Stone marten (*Martes foina*) apparently is colonizing the western part of Flanders, from where it was absent for decennia. Possible population trends of Weasel (*Mustela nivalis*), Stoat (*Mustela erminea*) and Polecat (*Mustela putorius*), as a model species for landscape quality, are completely unclear and must be studied further.

Dankwoord

Bijzondere dank aan Alex Zeevaert, Anton Eryvynck, Koen De Smet, Koen Verhoeven, Leo Backbier, Likonadassenwerkgroep, Rik Desmet en de medewerkers van het marternetwerk.

Drs. K. Van Den Berge

AMINAL - Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer
Gaverstraat 4

B-9500 Geraardsbergen

Voor concrete informatie over het netwerk en mogelijke medewerking:

Koen Van Den Berge,
Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer,
Gaverstraat 4, B-9500 Geraardsbergen,
tel. 054/43 71 12, fax 054/41 08 96,
e-mail Koen.Vandenberge@lin.vlaanderen.be

De Bunzing is in Vlaanderen het best bekend als verkeersslachtoffer; over een eventuele populatietrend is voorlopig nog geen duidelijkheid (foto: K. Van Den Berge).

